

קיצור הלכות פורים המשולש

בפורים ישנם ארבע מצוות שהן: [א]. קריאת מגילה. [ב]. משלוח מנות. [ג]. מתנות לאביונים. [ד]. סעודת פורים, כמו כן חייבו חכמים להזכיר בתפילה ובברכת המזון "על הניסים", וכן לקרות בתורה את פרשת "ויבוא עמלק" השייכת לפורים.

בשנה זו שי"ד אדר חל ביום ששי וט"ו חל בשבת, בפרזים נוהגים כל הלכות פורים במועד ביום י"ד החל ביום ששי. ואילו בכרכים משתנים זמני קיום מצוות הפורים, חלקם נעשים ביום י"ד, חלקם ביום ט"ו וחלקם ביום ט"ז, ולכן נקרא שמו "פורים המשולש".

כמו כן משתנים בשנה זו ההלכות הנוגעות לדיני בן כרך שהלך לעיר ובן עיר שהלך לכרך, והדברים נוגעים הן לתושבי הכרך שהיו בכרך ביום י"ד [יום ששי] ורצונם לשבות בשבת בפרזים, והן לבני הפרזים שהיו ביום י"ד בפרזים ורצונם לשבות בשבת בכרכים, וכפי שנרחיב להלן.

דיני הפורים בשנה זו לבני הכרכים

א. בשנה זו שי"ד אדר חל ביום ששי וט"ו חל בשבת, בפרזים נוהגים כל הלכות פורים במועד ביום י"ד החל ביום ששי. ואילו בכרכים משתנים זמני קיום מצוות הפורים, חלקם נעשים ביום י"ד, חלקם ביום ט"ו וחלקם ביום ט"ז וכדלהלן.

[א]. קריאת המגילה - קריאת המגילה נוהגת בשנה זו ביום ששי [י"ד אדר], ונאמרו בגמ' מגילה דף ד' ע"ב שני טעמים להא דאין קורין את המגילה בשבת: א. משום גזירה שמא ילך אצל בקי ללמוד את קריאת המגילה ויטלטל את המגילה ד' אמות ברה"ר, כשם שגזרו שלא לתקוע בשופר ולא ליטול לולב בשבת. ב. משום שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, וכיון שאי אפשר לתת מתנות לאביונים בשבת לכן תיקנו חכמים שקריאת המגילה תהיה בשנה זו בערב שבת*.

[ב]. מתנות לאביונים - גם מצות מתנות לאביונים נוהגת בערב שבת כמבואר בגמ' הנ"ל.

[ג]. סעודת פורים - בירושלמי [המובא בבית יוסף סי' תרפ"ח] מבואר שמאחרים את סעודת פורים ליום ראשון, והטעם משום שנאמר "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", יצא זה [פירוש שבת] ששמחתו בידי שמים, וכך נפסק בשו"ע סי' תרפ"ח. והב"ח הביא את תשובת הרלב"ח שכתב שהבבלי חולק על הירושלמי בדין זה וסובר שסעודת פורים נוהגת בשבת עצמה, והובאה שיטת הרלב"ח גם בשאר פוסקים ובמשנ"ב ס"ק י"ח, אך כתב המשנ"ב שרוב האחרונים חולקים על דבריו, ועיין בשעה"צ ס"ק ל' שהביא דהפר"ח מצדד שיעשו את הסעודה הן בשבת והן ביום ראשון².

[ד]. משלוח מנות - הזמן הראוי למשלוח מנות בשנה זו לא התפרש בגמרא ובירושלמי, ונקטו רוב הפוסקים שמשלוח מנות נוהג ביום ראשון, משום שעיקרו של משלוח מנות הוא לצורך שמחת הסעודה, והרלב"ח הנ"ל כתב שהואיל והסעודה נעשית בשבת [לשיטתו] לכן גם משלוח מנות מצוותו בשבת [ובשעה"צ הנ"ל ס"ק ל' הביא שהפר"ח מצדד שגם את משלוח המנות יעשו

* עיין סי' תרצ"ב במשנ"ב ס"ק א' [לענין שנה רגילה] דנכון לכיון בברכת שהחיינו שמברכים על המגילה ביום גם על מצוות משלוח מנות וסעודת פורים עכ"ד. גם בשנה זו יכוין בברכת שהחיינו שמברכים על קריאת המגילה ביום ששי על מצות מתנות לאביונים הנעשית ביום זה ועל שאר מצוות הפורים הנעשות ביום ראשון [ובשבת].

² ואמר הגרש"ז אויערבאך צ"ל שלא נהגו בירושלים להוסיף בשבת זו סעודה מיוחדת לכבוד פורים, אלא רק להרבות בסעודת השבת [הליכות שלמה פרק כ"א ס"ו].

הן בשבת והן ביום ראשון]. והחזון איש נקט מסברא דמצות משלוח מנות קשורה למצות מתנות לאביונים ולכן בשנה זו היא נוהגת ביום ששי.

[ה]. אמירת על הנסים וקריאת ויבוא עמלק - נוהגת בכרכים לכל הדעות בשבת בלבד. ולענין בן כרך שהיה בכרך בי"ד ונסע לשבות בפרזים, וכן פרוז שהיה בי"ד בפרזים והגיע לשבות בשבת בכרך ראה בהערה³.

[ו]. איסור מלאכה - איסור מלאכה בפורים בכל שנה אינו מן הדין אלא מנהג, ולענין שנה זו בכרכים שמקדימים לקרוא את המגילה ביום י"ד [יום ששי] ואת הסעודה ומשלוח המנות עושים ביום ט"ז [יום ראשון], עיין בדברי הר"ן מסכת מגילה דף ה' ע"א שכתב "דבמקדימין לא מיתסר בסתמא", ולכאורה כוונתו דבסתמא אין לאסור עשיית מלאכה, אלא אם יהיה ידוע שיש מנהג באותו מקום לאסור דאז יש לאסור⁴, ומצינו שרבים מרבני הספרדים שהיו בירושלים בדורות הקודמים נקטו דיש להימנע מלעשות מלאכה ביום י"ד, והגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה שלא לעשות מלאכה בי"ד אלא מה שנצרך לכבוד שבת.

ולגבי יום ט"ז [יום ראשון] שבו מקיימים מצות משלוח מנות וסעודת פורים, אין בזה מנהג לאסור, ומ"מ הורו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל שמן הראוי שלא לעשות מלאכה מחצות היום כדי שיהיו פנויים לשמחת היום.

[ז]. אמירת תחנון - בכרכים לא אומרים תחנון הן ביום י"ד והן ביום ט"ז [וכן אין אומרים למנצח ביום י"ד וביום ט"ז], ולענין אמירת תחנון בפרזים ביום ט"ז דעת רוב פוסקי זמננו שאומרים תחנון, והגרש"ז אויערבאך זצ"ל הורה שגם בני הפרזים אינם אומרים תחנון ביום זה. ולענין בני הפרזים שהגיעו לכרכים ביום ט"ז הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא יאמרו תחנון.

[ח]. אבלות - בכל שנה אין דיני אבלות נוהגים הן ביום י"ד והן ביום ט"ז בין לבני הפרזים ובין לבני הכרכים, ולענין יום ט"ז בכרכים לא נתבאר דינו בדברי הפוסקים ונחלקו בזה גדולי ההוראה, דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דכיון שהמצוה היא לעשות את יום ט"ז ליום משתה ושמחה מסתבר שאין נוהגת בו אבלות. ודעת הגרי"ש ואלישיב זצ"ל והגר"ן קרליץ זצ"ל דכיון שיום ט"ז אינו יום פורים כלל אלא הוא השלמה ליום פורים שלא התקיים בט"ו, וגם עיקר הדין שאין אבלות נוהגת בעלמא בפורים הוא מחודש לכן יש לנהוג בו אבלות.

קריאת המגילה בעשרה

ב. בגמרא מגילה דף ה' ע"א איתא דכאשר קוראים את המגילה שלא בזמנה, כגון בני הכפרים שהיו מקדימים לקרותה ביום הכניסה, אי נמי כאשר חל יום י"ד בשבת ומקדימים לקרותה קודם השבת אין קוראים אותה אלא בעשרה, והטעם משום פרסומי ניסא. ונחלקו הראשונים אם דין זה הוא לעיכובא⁵, ומטעם זה כתב הפר"ח בסי' תר"צ שאם חל יום ט"ו בשבת, ומקדימין את הקריאה לערב שבת, גם קריאה זו היא בגדר קריאה שלא בזמנה, ואם אין עשרה אין לקרותה בברכה, וכן פסק המשנ"ב בסי' תר"צ ס"ק ס"א⁶.

³ לענין פרוז שהיה ביום י"ד בפרזים והגיע לשבות לכתב, הורה החזון איש לגר"ן קרליץ זצ"ל שנסע בפורים המשולש מב"ב לירושלים שיאמר על הנסים בשבת. ולענין בן כרך שהיה בי"ד בכרך ונסע לשבות בפרזים - נחלקו גדולי ההוראה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל [מובא בספר שבות יצחק] שלא יאמר על הנסים, ודעת הגר"ן קרליץ זצ"ל [מובא בספר חוט שני] שדינו כספק ויכול לומר בשבת. דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל המובא להלן אומר על הנסים בתורת ודאי.

⁴ עיין דרכי משה ריש סי' תרצ"ו שהביא את דברי הר"ן האלו בשינוי לשון, עיי"ש שכתב שלדעת הר"ן בודאי לא נוהג איסור מלאכה בערב שבת.

⁵ האם בדיעבד סגי כשקראו את רוב המגילה בעשרה - יש לעיין בדיון זה שצריך לקרות את המגילה בעשרה אם כל תיבה ותיבה מעכבת בזה, והיינו שאם שמע תיבה אחת שלא בעשרה לא יצא ידי חובתו, או שבדיעבד די אם שמע את רוב המגילה בעשרה, דאפשר דכבר נתקיים פרסומי ניסא ברוב המגילה, וכעין הא דמצינו בבה"ל סי' תר"צ ס"ג ד"ה דוקא שאם קרא או שמע את רוב המגילה מתוך הקלף יצא ידי חובה אף אם את מיעוטה אמר בע"פ או מתוך החומש.

⁶ העומד מחוץ לבית הכנסת ושומע את המגילה - לגבי העומד מחוץ לבית הכנסת ומראה פניו לעומדים בבית הכנסת והם רואים את פניו הביא הבאר היטב סו"ס תר"צ משו"ת הלכות קטנות [סי' רפ"ז] שנקט שאין זה נחשב שאדם זה קורא בעשרה, והביא המשנ"ב ס"ק ס"ב את דבריו [וכן בבה"ל שם]. ומשמע מדברי ההלק"ט שאין דבריו אמורים רק לענין הא דלכתחילה בעינן לקרוא בציבור משום דין "ברוב עם הדרת מלך", אלא גם לגבי הא דבעינן עשרה לפרסומי ניסא, ונפק"מ שלענין מגילה שלא בזמנה דחששו הפוסקים להראשונים הסוברים דעשרה הוא לעיכובא לא יצא ידי חובה מי שאינו נכנס לבית הכנסת אלא עומד מבחוץ ומראה פניו. אמנם

והחזון איש סי' קנ"ה ס"ק ב' הביא שמדברי הרמב"ם פ"א ה"ז מבואר דרך כאשר קוראים את המגילה קודם יום י"ד הוי קריאה שלא בזמנה לענין דין זה דבעינן עשרה, אבל כשקוראין אותה ביום י"ד הרי זה בגדר מגילה בזמנה אף למוקפין, כיון דיש בזה פרסומי ניסא טובא כיון שהוא זמן קריאה לכל העולם. עוד הביא החזו"א את דברי הרמ"א בשם ארחות חיים בשם הראב"ד שאם קראו בעיר בציבור יכול אח"כ יחיד לקוראה אף ביחיד, ונקט החזו"א דדין זה נאמר אף בקריאה שלא בזמנה, ועוד הוסיף החזו"א שאם יש עשר נשים ששומעות את המגילה הרי זה בגדר קריאת המגילה בעשרה. ומשמע מדברי החזו"א שבמקום שאין עשרה אפשר לקרוא את המגילה בברכה אף ביחיד.

והמנהג בירושלים למעשה - להשתדל לקרוא בעשרה אף לנשים ואם לא מצא עשרה מברך אף ביחיד.¹

אופן קריאת המגילה בעשרה

ג. לענין האופן שמקיימים קריאת המגילה בעשרה, דעת הגר"ז מבריסק זצ"ל שהוא דוקא כאשר אחד קורא ושאר התשעה יוצאים ידי חובתם ממנו, אבל אם כמה אנשים קראו את המגילה ביחד² לא מתקיימת בזה קריאת המגילה בעשרה. ודעת החזון איש אינה כן אלא בכל גווני שמתקבצים עשרה לקריאת המגילה יוצאים ידי חובה כיון דהטעם דבעינן עשרה הוא משום פרסומי ניסא והוא מתקיים גם באופן זה.

קריאת המגילה בפני עשר נשים

ד. כתב הרמ"א סי' תר"צ ס"ח שיש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה, והחזון איש נקט שנשים מצטרפות לעשרה כיון שחיוב העשרה אינו אלא משום פרסומי ניסא³.

דיני בן כרך שנסע לעיר ובן עיר שנסע לדרך בשנה זו

קיימא לן דמוקף בן יומו קרוי מוקף ופרוז בן יומו קרוי פרוז, והיינו שלענין ניהוגי מצוות הפורים גם אדם שדר כל השנה בפרזים, אם בפורים הוא נמצא בדרך דינו כאנשי הכרך, משום שהוא בגדר מוקף בן יומו, וכן אדם שדר כל השנה בדרך, אם בפורים שוהה הוא בפרזים נוהגות בו מצוות הפורים כאנשי הפרזים.

הזמן הקובע את הגדרתו של האדם כפרוז בן יומו הוא עלות השחר של יום י"ד, והיינו שאם בכניסת ליל י"ד היתה דעתו להיות בעלות השחר של יום י"ד בפרזים, הרי הוא נקבע כפרוז בן יומו. והזמן הקובע בשנה רגילה את חלות דין מוקף בן יומו הוא עלות השחר של יום ט"ו, והיינו שאם בכניסת ליל ט"ו היתה דעתו להיות בעלות השחר של יום ט"ו בדרך חייב הוא במצוות הפורים ביום ט"ו כשאר אנשי הכרך.

ומבואר בירושלמי שלפי זה יתכן מצב שיהיה אדם מחוייב בשני ימי הפורים ויתכן מצב שיהיה פטור משני ימי הפורים, שאם בכניסת ליל י"ד היתה דעתו להיות

העירונו דלכאורה הדברים צ"ע, בדברי הר"ן על הרי"ף מסכת ר"ה דף ז' ע"א ד"ה והקשו בתוס' מבואר דרך לפי רב הסובר שאין אדם יכול לענות דברים שבקדושה בהיותו מחוץ לבית הכנסת אין הוא נחשב בכלל העשרה גם לקריאת המגילה אבל לריב"ל דאמר שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כתב הר"ן דהעומד בחוץ הרי הוא כעומד בתוך העשרה שבפנים [וכ"כ לשון זו הרשב"א בחידושו למסכת ר"ה דף כ"ח ע"ב], וע"ע בבהגר"א סי' תר"צ ס"ק מ"ו שהביא את לשון הר"ן דהקושיא הנ"ל איך יוצא יד"ח בעומד אחרי בית הכנסת היא רק לפי רב ולא ריב"ל.

העומד בעזרת נשים ושומע את המגילה - ויש שהעירו דאם כדברי ההלק"ט והבה"ל הנ"ל שאין העומד מחוץ לבית הכנסת מצטרף לעשרה, א"כ ה"נ לא יצאו נשים העומדות בעזרת נשים ידי חובתן, עכ"פ כשאין שם עשר נשים. ואפשר דיש לחלק דלענין נידון של עשרה לפרסומי ניסא חשיבא עזרת נשים עם בית הכנסת כמקום אחד, עכ"פ לענין נשים שזו דרכם תמיד להיות מצורפות למתפללים בעומדן שם, וצ"ע.

¹ כן הוא בשו"ת שלמת חיים וכן הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [עיין בספר הליכות שלמה פרק כ"א ס"ד].

² ולענין מי ששמע את רוב המגילה בעשרה ואת מיעוטה קרא מתוך החומש, כגון שלא שמע כמה תיבות מהש"ץ והשלימם מהחומש, עיין לעיל הערה ה'.

³ אמנם לפי מה שציין המג"א מדברי הטור סי' תרפ"ח יש מקום לומר שעשר נשים בודאי חשיבי עשרה לענין זה והספק הוא רק אם מצרפים נשים לגברים למנין עשרה, דאפשר שכשם שלענין זימון אינן מצטרפות לאנשים לענין זימון בשלשה ובעשרה [משום פריצותא] ה"נ לענין נידו"ד.

בעלות השחר של יום י"ד בפרזים ונהג את מצוות הפורים ביום י"ד, וביום י"ד עצמו עקר¹ ונסע לכרך והיתה דעתו בכניסת ליל ט"ו להיות בכרך בעלות השחר של יום ט"ו, נמצא שהוא מחוייב בשני ימי הפורים. וכן איפכא אם היה בכרך בכניסת ליל י"ד והיתה דעתו להיות בכרך בעלות השחר של י"ד, לא נתחייב בפורים ביום י"ד וכנ"ל, ואם עקר ונסע ביום י"ד לפרזים ובכניסת ליל ט"ו היתה דעתו להיות בעלות השחר של ט"ו בפרזים לא נתחייב גם ביום ט"ו.

דינים אלו שייכים בכל שנה, אמנם לענין שנה שיום ט"ו באדר חל בשבת ומקדימים לקרות את המגילה ביום י"ד [יום ששי] לא מצינו דברים מפורשים בדברי הפוסקים ונחלקו בזה גדולי ההוראה זצ"ל מה הוא היום הקובע את דינו של האדם להיות מחוייב במצוות הפורים כבן כרך, וכדלהלן, וראה ביאור טעם הדעות בהערה².

ודע שמלבד הנידון הנ"ל מהו היום הקובע את חלות הפורים בפורים המשולש, מצטרף לענין זה הספק שהסתפק החזון איש בביאור דברי הירושלמי אם מש"כ הירושלמי "עקר" הוא בדוקא או שאינו בדוקא, וספק זה אינו נוגע רק לדיני פורים המשולש אלא הוא ספק הנוגע לכל השנים.

מהו היום הקובע את דינו של אדם כבן כרך

ה. לגבי דיני בן כרך שהלך לעיר ובן עיר שהלך לכרך בשנה זו, נחלקו פוסקי זמננו מה הוא היום הקובע את דינו של האדם להיות מחוייב במצוות הפורים כבן כרך, אם עלות השחר של יום ט"ו [היינו יום השבת], כיון שזהו עיצומו של יום הפורים, וכך נקטו הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל³. או שהיום הקובע הוא יום י"ד כיון שחכמים תיקנו שקריאת המגילה נעשית ביום י"ד לכן גם כל שאר חיובי מצוות הפורים נגררים אחרי עלות השחר של יום י"ד, וכך נקט הגר"ש ז"א אוערבאך זצ"ל⁴. והנפק"מ בזה בין ההוראות השונות היא בשני אופנים:

¹ לגבי מקרה שנשתנה בפרזים עד כניסת ליל ט"ו ורק בליל ט"ו עזב את העיר ונסע לכרך, אך בכניסת ליל ט"ו היתה דעתו לנסוע לכרך ולהיות בזמן עלות השחר בכרך, דעת החזון איש שיש להבחין בזה בין שני מקרים: [א]. אם אדם זה גר כל השנה בפרזים אין דעתו יכולה להחיל עליו דין מוקף כיון שהוא דר בפרזים ונמצא בפרזים בכניסת ליל ט"ו, ולכן רק אם עקר מעירו לפני כניסת ליל ט"ו קובעת דעתו את דינו כמוקף. [ב]. אם אדם זה דר כל השנה בכרך אלא שנהג את מצוות הפורים ביום י"ד כדין פרוז בן יומו, דעתו בכניסת ליל ט"ו קובעת אותו כבן ט"ו אף אם הוא נמצא באותה שעה בפרזים. וכן לגבי אדם הנמצא בכרך בכניסת ליל י"ד ודעתו לנסוע בליל י"ד לפרזים ולהיות שם בזמן עלות השחר, נקט החזון איש להבחין בין שני אופנים: [א]. אם הוא בן כרך אין דעתו להיות בעלות השחר של י"ד בפרזים יכולה להחיל עליו דיני פרוז בן יומו ולחייבו במצוות הפורים ביום י"ד, כיון שהוא בן כרך הנמצא בכרך. [ב]. ואם הוא בן עיר הנמצא בכרך בכניסת ליל י"ד ודעתו להיות בזמן עלות השחר בפרזים, באופן זה דעתו קובעת את דינו כפרוז ומתחייב הוא מיד במצוות הפורים אף בהיותו בכרך.

והגר"ש ז"א אמר שהמנהג בירושלים היה שבכל גווי דעתו קובעת את דינו, אף אם הוא פרוז הנמצא בפרזים בכניסת ליל ט"ו דאם היתה דעתו להגיע לפני עלות השחר לכרך מתחייב הוא במצוות הפורים כבר בליל ט"ו אף שהוא בפרזים, וכן הורה לן למעשה בבן כרך השוהה בכרך בכניסת ליל י"ד ודעתו לנסוע בליל י"ד בפרזים ולהיות שם בזמן עלות השחר שחלים בו דיני פרוז בן יומו אף שהוא בן כרך שהיה בתחילת ליל י"ד בכרך, ויכול לקרוא את המגילה אף בעודו עדיין בתוך הכרך.

² לשון "עקר" מקורה בירושלמי ונסתפק החזון איש אם משמעות לשון זו היא דוקא במי שעקר דירתו לגמרי מהפרזים ובדעתו להשתקע בכרך, ולהך צד אם נסע רק לזמן קצר לכרך ודעתו לשוב לעירו לא נתחייב במצוות הפורים ביום ט"ו, או שלשון "עקר" אינה בדוקא אלא אף מי שנסע לזמן קצר לכרך ודעתו לחזור אחרי עלות השחר של יום ט"ו לעירו מתחייב במצוות הפורים גם ביום ט"ו, ולכן כתב החזון איש שאדם זה הבא באופן עראי לכרך לא יברך על המגילה ביום ט"ו.

³ ביאור המחלוקת מה הוא היום הקובע את מצוות יום הפורים - נידון זה הוא מילתא דתליא בסברא, דעת הסוברים שהיום הקובע לענין מצוות הפורים הוא עלות השחר של יום ט"ו, כיון שזהו עיצומו של יום הפורים בכרכים וביום זה תיקנו חכמים לומר בתפילה ובברכת המזון על הנסים, ולשיטתם מי שהיה בעלות השחר של יום ט"ו בכרכים דינו כמוקף בן יומו ומחוייב בסעודת פורים ובמשלוח מנות ביום ראשון, ואף שגם בני הכרכים קוראים את המגילה ביום י"ד מ"מ עיקר עיצומו של יום הוא בט"ו [ועיין טורי אבן מגילה דף ה' ע"א שדן אם קריאת המגילה שקוראים בכרכים ביום י"ד אם מקיימים בזה את עיקר המצוה של קריאת מגילה מדברי קבלה או דהוי תקנת חכמים ולא הוי קריאה מדברי קבלה]. והנוקטים שבשנה זו נקבע עיקר דינו של האדם כבן כרך בעלות השחר של יום י"ד סוברים שכיון שתיקנו חכמים שעיקר מצות הפורים, דהיינו קריאת המגילה, תהיה ביום י"ד הוא הדין דשאר מצוות הפורים נגררות אחר חיוב זה לענין הגדרת האדם כמוקף או כפרוז, דלא מסתבר שיתחלקו מצוות הפורים אלו מאלו, שלענין מקרא מגילה ומתנות לאביונים יהיה דינו כמוקף, ולענין סעודת סעודת פורים ומשלוח מנות יהיה דינו כפרוז, ולשיטתם מי שהיה בכרך בעלות השחר של יום י"ד מתחייב בכל מצוות הפורים כדין בן כרך אף אם בעלות השחר של יום ט"ו לא היה בכרך.

ואין להביא ראיה ממ"ש הרא"ש במגילה פ"ב ס"ג לבאר את שיטת רש"י שבכל שנה יום ט"ו קובע את דינו של האדם כמוקף וכתב הרא"ש הטעם דלא מסתבר שאם אדם נמצא בכרך ביום י"ד תחול עליו חובת קריאת מוקפין כיון שעדיין לא הגיע זמן קריאת מוקפין, וא"כ בשנה זו שהגיע זמן קריאת מוקפין בי"ד יודה רש"י לרא"ש שחולו כל מצוות המוקפין ביום י"ד. דמסתבר דלא נתכוין הרא"ש דוקא לקריאת המגילה אלא כוונתו שלא מסתבר שהעומד בכרך ביום י"ד שיחולו עליו כל מצוות המוקפין כשעדיין לא הגיע יום ט"ו שהוא היום המחייב את המצוות, ואין ללמוד מזה לענין פורים המשולש.

⁴ עיין בספר שבות יצחק דיני פורים ובספר חוט שני פורים.

⁵ עיין בספר הליכות שלמה פרק כ"א סעיף א' שהובא כן משמו.

בן כרך שנסע לשבת לפרזים

[א]. בן כרך שהיה בכרך בעלות השחר של יום י"ד [יום ששי], וקיים מצות קריאת מגילה ומתנות לאביונים בי"ד כדינו, ואחר כך נסע ביום י"ד להיות בשבת בפרזים.

לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל הרי זה ספק אם חלים עליו הדינים הנוספים של הפורים דהיינו חיוב סעודת פורים ומשלוח מנות ביום ראשון^{טו}, והטעם כיון שבעלות השחר של יום ט"ו [יום שבת] הוא נמצא בפרזים, ונמצא שלענין מצות סעודת פורים ומשלוח מנות הרי זה ספק אם חלו בו דיני הפורים, וראה טעם הספק בהערה^{טז}. ועליו לקיים מצוות אלו מספק^{יז}.

ולדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל חלים על אדם זה כל דיני הפורים של בן כרך בעלות השחר של יום י"ד [יום ששי], ולכן אף שנסע מהכרך לפרזים מחוייב הוא ביום ראשון לעשות סעודת פורים ולשלוח מנות [ואם הוא נשאר ביום ראשון בפרזים עליו לקיים מצות משלוח מנות לאדם שהוא מחוייב כמוהו במצוות הפורים], וכן אומר הוא על הניסים בשבת.

ונמצא שלדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל אין זה מן הראוי שבני כרך שהיו בכרך בי"ד, ילכו לשבות בשבת זו של פורים המשולש בפרזים, מכיון שמפסידים הם [עכ"פ מספק] את מצוות סעודת פורים ומשלוח מנות^{יח}.

בן עיר שנסע לשבת לדרך

[ב]. בן עיר שהיה בפרזים ביום י"ד [יום ששי] וקיים בו את כל מצוות הפורים ונסע לשבת לדרך, לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל מתחייב הוא מספק במצוות הפורים כבן כרך^ט, וחייב הוא ביום ראשון לקיים מצות סעודת פורים ומשלוח מנות, אף אם חזר במוצ"ש לפרזים^י. והגר"נ קרליץ זצ"ל אמר שהחזון איש הורה לו [כשנסע בשנה כזו ביום ששי מבני ברק לשבות בירושלים] שיכול לומר על הנסים בשבת.

אמנם אם בן כרך שהיה ביום י"ד בפרזים וקיים את מצות הפורים כפרוז בן יומו וחזר לדרך לשבת מתחייב הוא במצוות הפורים מדין ודאי, כיון שחיובו בשבת אינו מדין מוקף בן יומו אלא כמוקף גמור כיון שכל השנה הוא דר בכרך.

^{טו} שורש הספק הוא במה שנתבאר לעיל הערה י' אם מה שכתב הירושלמי "עקר" הוא עקירה ממש, אבל ביציאה באופן עראי לכמה ימים לא נאמר הדין שפטור גם מט"ו וחלים עליו מצוות הסעודה ומשלוח מנות אף שהוא בפרזים, או שגם ביציאה עראית נאמר הדין שבירושלמי שלא נתחייב במצוות הפורים כיון שבעלות השחר של יום ט"ו נמצא הוא בפרזים.
לענין אמירת על הניסים בשבת זו - יש לדון אם דינו כמבואר להלן בסעיף זה שהחזון איש הורה לבן עיר שנסע לדרך בשבת זו שיכול לומר על הנסים בשבת זו אף שחיובו הוא מספק, או שמא י"ל שהנטיה היא יותר שלשון "עקר" שבירושלמי אינה בדוקא ולכן בבן כרך שנסע לפרזים בשבת לא יאמר על הנסים כיון שאין זה ספק השקול, משא"כ בן עיר שנסע לדרך שהנטיה יותר לומר שכיון שהוא בכרך ביום ט"ו הרי נתחייב כבני הכרכים. ובספר חוט שני כתב שיכול לומר בכה"ג על הנסים, ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל מטין שלא יאמר על הנסים.

^{טז} אף שאדם זה לא היה בעיצומו של יום בכרך [ולא נתחייב בסעודת פורים ובמשלוח מנות] מ"מ את מצות קריאת המגילה ומתנות לאביונים קיים ביום י"ד, ואין אנו אומרים שקיום מצוותו בכרך ביום י"ד מיתלי תלי בזה שיחול בו דין בן כרך ביום ט"ו, אלא דכיון שתיקנו חכמים לקרות את המגילה ביום י"ד יצא ידי חובתו אף אח"כ לא יהיה בן ט"ו.

^{יז} ואם נשאר ביום ראשון בפרזים עליו לקיים מצות משלוח מנות בנתנה לבן כרך [ויכול להפקיד מערב שבת משלוח מנות אצל אדם אחר ויעשה אותו שליח לתת את המנות ביום ראשון בכרך].

^{יח} אמנם אין בזה איסור מן הדין משום שאין הם מבטלים את מצוות הסעודה ומשלוח מנות אלא שאינם מתחייבים בהן כלל. ולכן הורו שאם יש צורך לנסוע לפרזים ולשהות שם בשבת רשאים לעשות זאת. כיון שכבר קיימו את עיקר פרסומי ניסא בקריאת המגילה וגם קיימו מצות מתנות לאביונים וגם אין זה ודאי שאינם מקיימים את המצוות ביום ראשון שהרי לא עקרו את דירתם, עיין לעיל הערה י"א.

^ט שורש הספק הוא כדלעיל הערה י"א.

^כ וצריך הוא ליתן את משלוח המנות לבן כרך או לאדם כמותו שהיה בשבת בכרך וחזר ביום ראשון לפרזים [ויכול להפקיד במוצ"ש משלוח מנות אצל אדם שיתן אותו ביום ראשון לבן כרך].

ודעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שלא חלים עליו מצוות הפורים כלל, וראה הערה כ"א.

דיני בן ישיבה הנוסע מהכרך לפרזים או מהפרזים לכרך

בן ישיבה הלומד בפרזים ונסע לשבת לביתו בכרך

ו. בן ישיבה הלומד כל ימות השנה בפרזים וקיים את מצוות הפורים ביום י"ד כבני הפרזים, ונסע לשבת לביתו בכרך, נראה שדינו כאדם שיש לו שני בתים בית קבוע בפרזים ובית קבוע בכרך. ולכן לדעת הגריש"א זצ"ל והגרנ"ק זצ"ל חלים בו בודאי כל מצוות פורים דמוקפין. ולענין דעת הגרש"א זצ"ל עיין הערה כ"א.

בן ישיבה הגר בפרזים ולומד בכרך ונסע לשבת לישיבתו שבכרך

ז. בן ישיבה הלומד בכרך וגר בפרזים והיה בעלות השחר של יום י"ד בביתו שבפרזים וקיים את מצוות הפורים כבן י"ד ונסע לשבת לישיבתו שבכרך, דינו כמבואר בסעיף הקודם, דגם הישיבה נחשבת כביתו הקבוע.

בן ישיבה הלומד בכרך ונסע לשבת לביתו שבפרזים

ח. בן ישיבה הלומד בכרך ושהה בעלות השחר של יום י"ד בכרך ונסע לשבת לביתו שבפרזים, דינו כבן כרך שעקר דירתו לשבת לפרזים, דלדעת הגריש"א זצ"ל והגרנ"ק זצ"ל מפסיד הוא עיצומו של יום הפורים ואת מצוות הסעודה ומשלוח מנות. ולדעת הגרש"א זצ"ל מחוייב הוא בכל מצוות הפורים אף אם ישאר ביום ט"ז בפרזים.

בן ישיבה הלומד בפרזים וביתו בכרך ונסע לשבת לפרזים

ט. בן ישיבה הלומד בפרזים וגר בכרך והיה בעלות השחר של יום י"ד בכרך ונסע לשבת לפרזים, דינו כמבואר בסעיף הקודם.

^{כא} עיין בספר הליכות שלמה פרק כ"א סעיף א' [ומקורו ברשימות, היינו שמועות ששמעו מפיו המקורבים אליו] שהובא דלדעת הגרש"א זצ"ל לא יחולו מצוות הפורים על אדם זה שהגיע לכרך לשבת אף שהוא נמצא בעלות השחר של יום ט"ו בכרך, דכיון שבשנה זו הזמן הקבוע את דינו של האדם הוא עלות השחר של יום י"ד, אף לענין מצוות המוקפין. אמנם לכאורה היה מקום לדון דאפשר שלא אמר הגרש"א זצ"ל את דבריו אלא לענין בן כרך שהיה ביום י"ד בכרך ונסע לשבת לפרזים, שבזה הואיל ונתחייב בקריאת מגילה בעלות השחר של יום י"ד כדין מוקף הוא הדין שנתחייב גם בשאר מצוות הפורים אף שנסע לשבת לפרזים, אבל לגבי מי שהיה בפרזים ביום י"ד ונתחייב בקריאת המגילה כבן פרזים אין הכרח לומר שעלות השחר של יום י"ד מפקיעה אותו לגמרי ממצוות המוקפים, וא"כ אפשר שאם הגיע לכרך לשבת יתחייב במצוות המוקפין מחמת עלות השחר של יום ט"ו. אמנם שמענו שהגרש"א זצ"ל הורה לנכדיו ולבני משפחתו שהגיעו לשבת מהפרזים לכרך שפטורים הם מכל מצוות הפורים.